

ІСТОРИЧНА ДОВІДКА
Євреї – на деяких мовах, в тому числі і на українській, назва народу, який живе в різних країнах, але веде своє походження від давньоєврейської народності. В XIII–XII ст. до н.е. давньоєврейські скотарські племена, що кочували по Аравії, перемістилися в Палестину і перейшли до оолюсті і землеробства. Більш 1000 р. до н.е. утворилася єдина єврейська держава, яка в 935 р. до н.е. розпалася на дві: північну – ізраїльське царство, яке в 722 р. до н.е. було підкорене Асирією, і південне – іудейське царство. В 586 р. до н.е. останнє було завойоване Вавилонією, частина жителів вигнана в Месопотамію, що до н.е. розселено євреїв по країнах світу. Масовий вихід євреїв із своєї історичної батьківщини

був налагоджувати в містах торговлі і ремесла. Справді, цей період мав здатність піднятися на ноги після самих страшних потрясінь.

ЄВРЕЇ НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ
На Західноукраїнській землі євреї вперше прибули в XI столітті, вони переселилися сюди із сходу – Київської Русі і Візантії. З початку XII століття євреї почали прибувати сюди із Європи. Вони поселилися тут через те, що на сході їх переслідувало православне духовенство, а на заході гнали хрестоносці. Волинські князі Ігор Ярославич, а потім Мстислав Ізяславич, зять польського короля Болеслава Кривоустого і його син Роман Мстиславич, самі сприяли поселенню єврейських біженців, надавали їм можливість будувати синагоги, кладовища і школи, допомагали їм вести торговельні справи не тільки в кордонах князівства, але і за його межами. Багато євреїв тоді поселилися в Пересопниці, саме в цьому невеликому удільному князівстві немов зіткнулися два потоки біженців: один зі сходу, інший – із заходу. Ці два потоки відірвалися від себе. Якщо східні євреї переважно займалися землеробством і скотарством, в меншій мірі ремеслом і торгівлею, то євреї, прибувши із західних країн Європи, видавали перевагу торговельній діяльності, кредитно-грошовим

операціям (лихварству) і ремісничому виробництву.

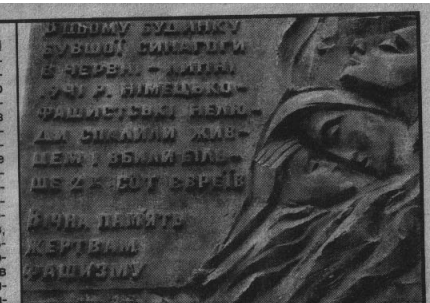
Терпимо ставилися до євреїв князь Данило Романович і його син Лев Данилович. Коли Волинь і Білорусія стали власністю Великого князівства

УКРАЇНЦІ І АНТИСИМІТИЗМ

З останнього десятиліття XVI століття на Україні розпочалися козацько-селянські повстання проти польського гніту, що вилилися в грандіозну Визвольну війну 1648 – 1657 років. Із пісні, як кажуть, слів не викинеш. Селяни і козаки часто злобу і гнів за своє обезлюднене життя обертали не тільки на польських панів, але і на безпосередньо пов'язаних із ними євреїв. Відомий історик М.І.Костомаров з цього приводу писав, що вороженча до іудеїв більша, ніж до поляків. Кожне із повстань дає багато прикладів такої злоби: розорюються сілочки і будинки іудеїв, піддаються наругі їхні родини, при всякій можливості їх самих виваляють і топчуть.

Але, не дивлячись на це, євреї, що перейшли в православ'я, нерідко приймали участь в козацьких походах. Наприклад, в «Рестрі всього війська запорожського» за 1649 рік значаться євреї: перекрест Іван Лейба, Демко Зарател, Василь Жидовець. Багато євреїв було знищено повсталими селянами під час відомої «Копілящини». В гай дамицьких потромах загинуло понад 60 тисяч євреїв.

Коли Україна стала частиною величезної Російської імперії, становище євреїв не можна було вважати стабільним. Всього в Російській імперії наприкінці XIX століття проживало 5,2 млн. євреїв, з них 2,5 млн. жили на Україні. При

думувалися, хто ж за походом сам Спаситель.

Проживаючи постійно як меншина серед інших народів, відчували неприязнь до себе, як іновірці, євреї протягом віків замучені були пристосуванці до такого становища, аби вижити. Це розвивало розум, кмітливість, працелюбство. Торговля і ремесло стало основним заняттям євреїв. Багато з них утримували шинки, корми. І справді, часто українці, аби пропустити забаву чарку несли в шинок останню свитину. Виходило, що «жид» багатів на слабкості українського селянина, хоча силою в корчмі селянина не тягнув. І ось коли вже пропивати було нічого, часто лунав заклик: «Вий жидів!»

На євреїв можна було списати все: ось хто винуватець

«бачини яри». Вже 3 липня 1941 року німецько-фашистські загарбники вступили в Клевань. На другий день після окупації на базарну площу було зігнано майже 200 жителів селища єврейської національності і розстріляно з кулеметів. Всі навколешні села були перевірені каральними загонами на питання наявності євреїв серед жителів селів. Якщо такі були, то вони зникали на завжди, бо їх чекала або негідна смерть, або німецькі табори смерті, з яких, практично, ніхто не повертався.

В листопаді 1941 року на Сосонки було розстріляно 17,5 тисяч євреїв, тобто більшу частину населення міста, адже на 1938 рік в Рівному проживало 32740 осіб.

НАРОД, ЯКИЙ НЕ ВСІ РОЗУМІЮТЬ

відбувся після завойовання іудеї Римом в 63 році до н.е. Іудея була пограбована і спустошена. Багато євреїв було обито, продано в рабство, частина розовилася по всій

Після розгрому хазарів в 965 році князь Святослав привів в Київ велику кількість північних і розселив їх по різних місцях столиці Київської Русі. Один із районів Києва на

операціям (лихварству) і ремісничому виробництву.

Терпимо ставилися до євреїв князь Данило Романович і його син Лев Данилович. Коли Волинь і Білорусія стали власністю Великого князівства

цього, якщо в імперії вони складали 4% населення, то в Україні – 8%, а на Правобережжі – 12,6%. Ще більший був відсоток євреїв в нашому краї – 29. Тривітні євреї були громадянами. В містечках

наших бід! І подібна думка за багато віків твердо засіла в головах багатьох українців. До нашого часу у деяких людей вона не витрилася. Невдаю один чоловік мнені сказав: – Терпіти їх не можу!

Багато українців в таких умовах, незважаючи на смертельну небезпеку, переховували євреїв у своїх будинках, приймаючи в свою сім'ю єврейських дітей. Подібні випадки зафіксовані в Оржеві, Бачині, Сосонках

жидів і проживали в багатьох українських селу.

Лише в 1948 році утворилася держава Ізраїль. Офіційною державною мовою є давньоєврейська – іврит. Вірунці євреї по релігії головним чином іудеїсти.

На початку XX ст. у всьому світі проживало біля 10 мільйонів євреїв, з них 75% у Європі. В 1939 році чисельність євреїв збільшилася до 17 млн. чоловік. Під час Другої світової війни німецькі фашисти по-зверському знищили 6 млн. євреїв. На даний час у світі проживає біля 13 млн. євреїв. З них, приблизно, 6 млн. у США і 4 млн. в Ізраїлі.

Звичайно, в наведеній історичній довідці лише поверхово відображена історія єврейського народу. В силу обставин дова захлинула євреїв на чужині, де вони змушені виживати в середовищі, часто вороже налаштованому до них. Так коли ж євреї з'явилися на Україні?

Яка доля чекала євреїв тут і яке місце вони займали в житті українців? Спробуємо відповідати на ці запитання. Однак, наша відповідь буде, звичайно, не повною. Питання ці настільки широкі, що потребують справжнього історичного дослідження. А перед вами лише популярний нарис в цілому, в якому в силу специфіки нашого видання піднімаємо також ще один пласт – євреї і наш край.

та, які часто згадуються в літописях.

Євреї Київської Русі постійно підтримували зв'язки із своїми єдиновірними на заході і на сході. Основним їх заняттям на той час була торгівля. Згідно літопису, у 976 році хазарські євреї, проживаючи в Києві, пропонували князю Володимирі прийняти іудаїзм, а на його запитання, де їх земля, відповіли: «В Срусалимі». Тоді князь запитав, чому вони не живуть на своїй землі і по чому, що Бог розгневався на них за гріхи і розсіяв по світу. Володимир обурився, що люди, відкинувши Господа, пропонують прийняти їх віру. Через два роки на Русі було запроваджено християнство. Християнські священики постійно намагалися обернути іудеїв у свого віру, але майже всі спроби були марними. З цього часу і почалося переслідування євреїв в Київській Русі. Так, за часів Ярослава Мудрого існував закон про відлучення від церкви за співжиття християнина з іудеєю. У 1113 році під час народного повстання в Києві (цитуюмо літопис): «Кияне же разграбіша двор путятинський, ідоша жиди и разграбіша я». Є відомості, буцімто Володимир Мономах у 1126 році збирався взагалі вислати євреїв з країни, але більшість вчених вважає цей факт недостовірним. Отже, корінь неприязні певної частини українців до євреїв слід шукати саме у релігійних мотивах.

Під час татаро-монгольського нашествия багато євреїв загинули разом з іншими жителями Київської Русі, але значні частини вдалося втекти. В розореному завойованими Києві залишилося десь біля 200 будинків і князі знову запропонували вселитися євреї в місті. Князі знали, що євреї, завдяки широким торговельним зв'язкам, знаходили попутянок в смутні часи, а потім могли повертатися, щоб зно-

вий захист від переслідувань з боку католицької церкви і місцевої знаті, але тепер ці євреї оголошували власністю великого князя литовського Вітовта, тобто стали «рабами казни». Це стосувалося і євреїв, що проживали у містечку Клевань і в Пересопниці.

Активна участь у господарському житті нашого краю, у внутрішній і зовнішній торгівлі викликала заздрість і незадоволення у християнських купців, ремісників, духовенства. Євреї рятували саме захист з боку влади.

За часів польського панування (середина XVI – кінець XVIII століття) становище євреїв нашого краю було двоєким. Чим активніша була господарська діяльність єврейських купців і ремісників, тим більше зростала до них неприязнь з боку місцевих, купців польського походження, католицького клиру. Нерідко король, пригрозившись до думок міської магистратів і духовенства, обмежував господарську діяльність євреїв, однак незабаром, відчувши нову потребу в прибутках, знову повертав їм права на ведення торговельних і фінансових справ. Все це призводило до нових погоній і погромів. Побиття євреїв, пограбування їх лавок і шинків – були звичним явищем протягом означеного нами періоду.

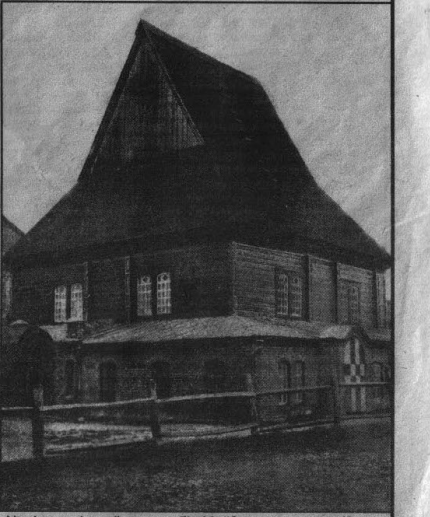
Переслідування євреїв приймали особливо гострий характер під час епідемій, неврожаїв, стихійних лих і т.д. Наприклад, під час епідемії чуми (або «чорної смерті», як її називали в народі), що охопила Польщу наприкінці XV століття, поширювалися чутки, буцімто євреї отруюють колодязі, що стає причиною смерті. Темні люди часто цьому вірили і фізично розправлялися з так званими отруювачами. Подібні випадки зафіксовані в Клевані, Білшові, Деряжому, Городку та інших населених пунктах теперішньої Рівненщини.

наші вороги... І це говорила людина з вищою освітою і з претензіями на вивченість. Коментарі, як кажуть, зайві.

ГОЛОКОСТ
Безумовно, символом голокосту (тобто масового знищення євреїв під час Другої світової війни) на Україні став Бабин Яр. Жертвами масових розстрілів в Києві стали 195 тисяч осіб, з них абсолютна більшість були євреї – чоловіки, жінки, старі, діти. Але майже в кожному окупованому місті були свої

ла війни. Будимайтеся, 6 мільйонів із 17! Тобто, кожний третій єврей загинув в результаті лещетної ненависті фашистів, зокрема цього вождя Гітлера до цього невеликого, але надзвичайно талановитого та розумного народу, який подарував світу десятки видатних вчених, письменників, шахістів, режисерів, акторів, винахідників. Хочеться вірити, що людство ніколи нічого подібного не допустить.

В. ДРОЗДОВ

На фото: (вгорі) конштабір Майданек, в якому під час війни фашисти знищили 1,5 млн. чоловік, більшість з яких євреї. Фото М.Тимчука. Меморіальна дошка на місці страляні євреїв у Клевані, Серейська синагога. Фото кінця XIX ст.